

FRANJEVAČKO SLUŽENJE POSLANJU CRKVE MEĐU HRVATIMA

Franjevački je pokret nadahnut životom i primjerom sv. Franje Asiškog (1182—1226). Franjo je pak primjer životom ostvarene kršćanske, zapravo svetačke, sinteze feudalno-viteškog i tek probuđenog srednjovjekovnog građanskog elementa u počecima visokog srednjeg vijeka. On je poznao i u vlastitom životu osjetio oporbu gradskih općina između njih samih i sukobe feudalaca između sebe i s gradovima. Stoga se je trudio tu oporbu i sukobe preobraziti u suživot koji će biti osnovica mira i napretka. On je živa kritika tih višestrukih antagonizama u ondašnjem društvu, ali je značajno upravo to što je uređenjem svoga bratstva pružio rješenje tim društvenim napetostima. Jednako tako je Franjo tražio izlaz iz zapletaja u Crkvi svoga vremena, opterećenoj feudalizmom, s moći i bogatstvom. Franjevačkom malenošću i bratstvom pružio je rješenje društvenoj i političkoj krizi, a siromaštvom i apostolskim djelovanjem ponudio je izlaz iz vjerske i crkvene krize. Premda je na prvi pogled stil Franjina života jednako kontestatorski izazovan kao i stil ondašnjih krivo-vjeraca, ipak se bitno razlikuje po vjernosti Crkvi, spremnosti na služenje poslanju Crkve i nastojanju da ostane unutar Crkve i tako joj pruži egzistencijalnu pomoć. Pred papom Inocentom III. (1198—1216), najmoćnijim i najautoritativnijim čovjekom svoga vremena, izdiže se Franjo u svojoj svojoj veličini, ali ne kao Inocentova negacija nego kao afirmacija evanđeoskog života i djelovanja u skladu sa »znakovima vremena«. Inocent III. pred Franjom i njegovom braćom dolazi do zaključka: ovo je onaj slabićak koji svojim ramenima podupire Crkvu kojoj prijeti da se sruši!

Sam je Franjo u svom životu razlikovao dva razdoblja: prvo je označio kao vrijeme »grijeha«, a drugo kao vrijeme u kojem je činio »pokoru«. »Čineći pokoru« Franjo je »ostavio svijet«, tj. prihvatio osobit oblik redovničkog života koji uključuje »život na način svetog Evanđelja«. Pojam »život« je središnji pojam u Franjinom shvaćanju. Bremenitost tog izričaja dolazi do izražaja u jezgrovitoj izreci: »Ovo je život Evanđelja Isusa Krista«. Dakle, Evanđelje je sve: stil života, oblik života i zakon djelovanja. U tom smislu je samo Evanđelje franjevačko pravilo: »Pravilo i život ove braće jest: živjeti u posluhu i bez vlasništva te slijediti nauk i stope Gospodina našega Isusa Krista.« Živjeti Evanđelje za Franju znači više nego slijediti apostole ili živjeti po uzoru na život Pracrkve; znači ići Kristovim putem, »slijediti stope Isusa Krista«. Nasljedovanje Krista je plan života, sudbina franjevaca. Isključivo se ostvaruje »životom na način svetog Evanđelja«. Zato u trenutku kad se rađa zajednica prvih sljedbenika, Franjo trostrukim otvaranjem knjige Evanđelja otkriva neposrednu volju Božju za sebe i svoje drugove. U Evanđelju (Mt 19, 21; Lk 9, 1—6;

Mk 8, 34), osobito u prizoru slanja apostola, pronašao je Franjo dovoljno jasno uputstvo za »život po Evanđelju«, pa je zaključio: »Ovo je naš život i pravilo kao i svih koji će nam se pridružiti.« Tako je Franjo shvatio da evanđeoski ideal »pokore« nameće i *apostolsku službu* Božjem kraljevstvu. »Činiti pokoru« znači i »naviještati pokoru«.

Zato je u naravi franjevačkog pokreta i franjevačkog bratstva *služiti poslanju Crkve*.

Služenje u razdoblju visokog srednjeg vijeka

Franjin ideal i Franjin pokret izrasli su iz potreba društva i potreba Crkve u razdoblju visokog srednjeg vijeka. Zamor feudalnog društva i afirmacija srednjovjekovnog građanstva tražili su novo antropološko rješenje, a Franjo ga je ponudio propovijedanjem i ostvarenjem bratstva. Moć i navezanost Crkve na feudalne strukture prikazivali su neautentičnog Krista, a Franjo je navijestio Krista traženjem povratka Evanđelju i životom u apostolskoj radinosti.

Franjin ideal preuzeli su i njegovi drugovi. Za njih je sam Franjo bio nepisano pravilo. Molili su kao Franjo, propovijedali kao on, radili kao on, živjeli kao on. Premda je Franjo kasnije svoj ideal formulirao u pravilu, ipak je među Franjinim sinovima kroz sva vremena ostalo prisutno nastojanje nasljedovati samoga Franju kao model i živo ostvarenje autentičnog franjevačkog ideala. Makar se životom po pravilu svatko može približiti od Franje oživotvorenom idealu, nastalo je već zarana u Franjevačkom redu razmimoilaženje između onih koji su bili za strože i doslovnije ispunjavanje zahtjevnosti pravila, jer ih je na to poticao Franjin primjer, i onih koji su pravilo tumačili u kontekstu općih zasada o redovničkom životu u onom vremenu.

Crkva i društvo kod Hrvata u visokom srednjem vijeku prihvatili su Franjin ideal i omogućili razvoj franjevačkog pokreta među Hrvatima, a bili su i svjedoci franjevačkog napora da *kroz služenje poslanju Crkve pronađu svoj identitet* u većoj vjernosti Franjinom idealu.

1. Prvi franjevci među Hrvatima i njihovo djelovanje

U vremenu od početka 12. st. pa do početka 16. st. Hrvatska je živjela u političkoj zajednici s Ugarskom. Ipak je zadržala svoju državnu posebnost i određenu slobodu u vlastitom društvenom životu i nekim političkim poslovima. Politička gibanja u tom razdoblju lako je uočiti, ali je teže razaznati sve pravce društvenog kretanja. Svakako su glavni društveni čimbenici bili kraljevi kao nosioci političke i zakonodavne vlasti, feudalci kao predstavnici razvijenog feudalizma, sitni plemići i gradske općine kao

izraz srednjovjekovnog građanstva, obrtnika i trgovaca. Između tih slojeva kao i između pojedinaca i skupina unutar istog sloja često se javljaju napetosti i sukobi. Takvo je stanje karakteristično ne samo za hrvatske zemlje nego je indikativno za srednjovjekovni društveni i politički izgled cijele Evrope, a istovremeno predstavlja najširi okvir vjerskim i crkvenim događajima i promjenama. Zato su vjerske i crkvene prilike sukladne društvenim i političkim uvjetima. Osim toga, politička i upravna podjela hrvatskih zemalja u 13. st. na tri banovine: Slavoniju, Hrvatsku i Bosnu, daljnji je tumač različitih crkvenih i vjerskih prilika u tim krajevima, a također već u samim počecima franjevačke prisutnosti među Hrvatima uvjetuje njihova različita životna i radna usmjerenja.

U banovini Slavoniji najznačajniji je religiozno-crkveni događaj srednjega vijeka osnutak zagrebačke biskupije 1094. godine. M. Barada opravdano ističe da »do tog vremena u tzv. Posavskoj Hrvatskoj nije bilo redovite i zakonite hijerarhije, a time ni brojnijeg kršćanstva, ni s njime usko povezanog višeg kulturnog života«. Zato može biti točan podatak iz darovnice ostrogonskog nadbiskupa Felicijana 1134. da je kralj Ladislav osnovao zagrebačku biskupiju »ut quos error idolatriae a Dei cultura extraneos fecerat, episcopalis cura ad viam veritatis reduceret«. Ako u 13. st. »idololatrije« i nije više bilo, ipak je bila potrebna obnova vjerskog života nakon razaranja Tatara. K tome je i rasap viteških redova tražio nove i svježije religiozne sile u toj obnovi.

U banovini Hrvatskoj bila je od davnine sređena crkvena organizacija. Ipak nije bila dovoljno djelotvorna pa Splitski sabor 1185. osniva biskupije sa središtima u Krbavi i Kninu, a malo prije su osnovane biskupije u Šibeniku (1066) i Ninu (1075). Spomenuti sabor proklinje sve heretičke sljedbe i njihove privrženike jer se dižu protiv nauke Rimske crkve, otimlju joj posjede i uskraćuju desetinu. Potrebu novih apostolskih pothvata potvrđuje 1200. i pismo pape Inocenta III. kralju Emeriku gdje papa piše: »Doznali smo pak da je nedavno naš časni brat (Bernard) splitski nadbiskup istjerao iz gradova Splita i Trogira dosta patarena...«

U banovini Bosni vjersko je stanje bilo takvo da je papa Inocent III. poslao svog izaslanika Ivana de Casamaris koji je 1203. održao sabor s bosanskim društvenim i crkvenim prvacima na Bilinom polju. Tada je prvi puta jasno izražena sumnja Rimske crkve u ispravnost kršćanskog života i naučavanja »bosanskih krstjana«. Nakon toga kroz tri stoljeća slijede brojni i različiti pothvati kojima je zajednički cilj utvrditi katoličko pravovjerje u tim krajevima.

Dakle, društveno-političko stanje i vjersko-crkvene prilike u zemljama koje su u visokom srednjem vijeku nastavali Hrvati identični su sa stanjem i prilikama u Evropi. Zato su franjevci, lako našavši mjesto u ondašnjoj Evropi, brzo pronašli sebi mjesto i u Hrvatskoj. Kao što su u Evropi

primljeni s nadom i povjerenjem, tako su prihvaćeni i među Hrvatima. Primili su ih nosioci društvene i gospodarske moći: kraljevi (u Slavonskoj Požegi 1285. kralj Ladislav III., u Virovitici kraljica Marija), velikaši (u Koprivnici ban Henrik, u Iloku vojvoda Ugrin, u Milima kod Visokog ban Stjepan Kotromanić i dr.) i gradske općine (građanin Desa Lukin 1234. u Trogiru, zadarska općina prije 1228, iste godine Dubrovnik, 1229. Split, Pula 1230, itd.). Tako su franjevačke nastambe nicala uz feudalne zamke i unutar gradskih zidina. To je bio osnovni ključ njihova širenja.

Nabujalost problema u vjerskom životu prisiljavala je i crkvene ljude da primaju franjevce, da im pružaju ne samo skloništa nego i značajne apostolske poslove. Nije tako bilo samo u Bosni, gdje se je razmahalo patarenstvo, nego i u ostalim hrvatskim krajevima. Svugdje su bili rado primljeni, pa i u mjestima gdje su već bili drugi redovnici (u Zagrebu su u 13. st. benediktinci, cisterciti i dominikanci; u Virovitici dominikanci i neki »drugi redovnici«; u Našicama su klarise, itd.). Štoviše, drugi redovnici ustupaju im svoje samostane (u Našicama ivanovci, u Varaždinu također, u Ivaniću benediktinci, u Baču templari, itd.). Tako su prvi franjevci među Hrvatima bili ne samo dobro primljeni nego su našli i veliko područje rada. Društvo i Crkva bili su im skloni. Po svemu sudeći franjevci su i odgovorili na očekivanja, jer se samo tako može razumjeti njihov nagli rast u broju i u rasprostranjenosti kao i preuzimanje značajnih službi u društvu i u Crkvi: bili su kraljevski poslanici, biskupi, biskupski delegati, plemićki savjetnici i odgojitelji, pučki propovjednici, ispovjednici, širitelji novih pobožnosti, inkvizitori i misionari. Premda su vremenom mnogo snage i zanimanja posvetili traženju vlastitog identiteta, upravo tada su puteve vlastite obnove tražili ovisno o svojem apostolskom služenju.

2. Traženje vlastitog identiteta po služenju Crkvi

Prve franjevce privukle su nesređene vjerske i crkvene prilike u banovinu Bosnu. Već 1248. ima provincijal *Hrvatske franjevačke provincije* (*»Provinciae Sclavoniae«*) sa središtem u Splitu zadatak ispitati pravovjerje bosanskog bana Ninoslava. Četiri desetljeća kasnije poslao je papa Nikola IV. (1288—1292) dvojicu franjevaca te provincije srpskom kralju Urošu II. Milutinu i gospodararu Mačve i sjeveroistočne Bosne Stjepanu Dragutinu da ispituju mogućnosti misionarskog djelovanja među »bosanskim krstjanima«. Tako je započelo misionarsko djelovanje hrvatskih franjevaca u Bosni, a papa Bonifacije VIII. (1294—1303) je 1298. pravo na inkvizicijsku pasku franjevaca Hrvatske provincije proširio na sve južnoslavenske zemlje, »na Srbiju, Rašu, Dalmaciju, Hrvatsku, Bosnu, Istru i druge susjedne zemlje«. Hrvatski provincijal Fabijan (1319—1322) utvrdio je franjevačko djelovanje u Bosni do te mjere da je general franjevačkog reda Gerard mogao nakon svog pohoda Bosni 1339. osnovati ondje zasebnu franjevačku pokrajinu, *Vikariju Bosnu*. Vikariju su obrazovali franjevci

iz hrvatske i slavonske banovine, gdje se je prostirala »*Provincia Ungariae*«, zajedno s misionarima iz Evrope, jer je general reda Gerard poslao »mnogo braće iz raznih provincija da propovijedaju krivovjercima u Bosni«. Pape su, napose 1307. Klement V. (1305—1314) bulom »Cum hora decima«, isključivo franjevcima povjerali misionarsku djelatnost u Bosni i susjednim krajevima. Premda su oni bili »jedini katolički svećenici« u tim krajevima, priveli su svojim radom »mnogo tisuća osoba« u Katoličku crkvu. Istovremeno su njegovali osobitu vjernost franjevačkom načinu života pa su se odlikovali ne samo radom nego i životom. Naime, u »Bosanskoj vikariji žive braća po pravilu i neumorno svojim propovijedanjem obraćaju nevjernike«.

Franjevci Bosanske vikarije prigrlili su još u 14. st. tzv. *opservantski pokret*. Bio je to pokret koji je težio otkrivanju franjevačkog identiteta, a javio se u vrijeme i nakon Avinjonskog sužanjstva i Zapadnog raskola kao dio sveopćeg pokreta za obnovu Crkve »in capite et in membris«. Na žalost, pokret za reformu Crkve nije uspio, a Franjevačkom redu je taj pokret donio 1517. diobu reda. Najviše je udjela u širenju pokreta među franjevcima u Bosni imao, čini se, upravitelj Bosanske vikarije Bartol Alvernski (1366—1408). Dugo vrijeme njegovog upravljanja predstavlja razdoblje stabilizacije Bosanske vikarije, jer ona tada ima 35 samostana i 400 misionara koji su bili preuzeli svu pastoralnu brigu za katolike, jer papa Grgur XI. (1370—1378) piše 1372. da »u bosanskim krajevima nema župskih crkava ni upravitelja crkava koji bi vodili brigu o vjernicima«. Zato su po svjedočanstvu Bonifacija IX. (1389—1404) iz 1402. »franjevci preuzeli brigu o obraćenicima i o njihovoj ustrajnosti u katoličkoj vjeri«.

Dok je Bosanska vikarija djelovala misionarski i pastoralno u Bosni, istovremeno se zauzimala za ideje franjevačkog *opservantskog pokreta*. Štoviše, rana i opća razmahanost *opservantizma* u Bosni nameće misao da se u Bosanskoj vikariji *opservantizam* javio neovisno o talijanskom *opservantizmu*. D. Mandić smatra da se je *opservantizam* u Bosni razvio ne samo neovisno o *opservantizmu* u drugim franjevačkim pokrajinama, nego i prije pojave u tim pokrajinama. Svakako je *opservantizam* u Bosanskoj vikariji posljedica i zahtjev ozbiljnog nastojanja da se životom po Franjinom idealu podupire misionarska djelatnost; u Bosni je *opservantizam* bio nužna potreba te djelatnosti, jer je upravo *djelatnost tražila čistoću franjevačkog ideala*.

Ovisnost *opservantskog pokreta* o djelovanju potkrepljuje i opravdava kasniji razvoj *opservantizma* u Bosni i ostalim hrvatskim krajevima. Naime, uz boravak sv. Jakova Markijskog (bosanski vikar 1432—1435), sv. Ivana Kapistranskog († 1456. u Iloku) i bl. Bernardina Akvilskog (bosanski vikar 1464—1467) vezani su naponi oko suobražavanja domaćeg *opservantizma* s talijanskim kontemplativnim tipom *opservantskog pokreta*. Jakov Markijski toliko je bio nezadovoljan s bosanskim *opservantizmom* da o njemu donosi posve negativan sud: »Bosanska vikarija je izopačena u sva-

kom pogledu«. S druge strane franjevci u Bosni teško prihvaćaju talijanski model opservantizma, a kralj Tvrtko II. kao njihov zaštitnik dolazi u sukob s Jakovom Markijskim.

U ostalim hrvatskim krajevima širio se opservantski pokret na dva načina: iz Bosne, jer je vikarija podizala svoje samostane i na teritoriju Hrvatske i Ugarske provincije, i samoniklo, tj. unutrašnjim raslojavanjem franjevaca u tim krajevima. Taj dvostruki proces konačno je doveo do osnivanja samostalnih opservantskih zajednica, novih vikarija. U južnoj Hrvatskoj je 1446. osnovana *Dalmatinska vikarija* od koje se je 1465. odijelila *Dubrovačka opservantska vikarija*, a 1448. je u sjevernoj Hrvatskoj osnovana *vikarija presv. Otkupitelja*. Zbog političkih razloga 1514. se je Bosanska vikarija morala dijeliti na *Bosnu-Hrvatsku* i *Bosnu Srebrnu*. Ova posljednja je okupljala franjevce pod turskom vlasti.

Ovolika rasprostranjenost opservantskog pokreta sa ishodištem u Bosni znači *prvu obnovu franjevaštva u hrvatskim krajevima*, a svoj razlog ima u činjenici što su franjevci u Bosni prihvatili opservantizam kao pravo rješenje u ostvarivanju njihovih konkretnih apostolskih zadataka i kao primjereni oblik života za ostvarivanje tih apostolskih zadataka. Zato je opservantski pokret u nas poprimio djelatne karakteristike koje je zahtijevala narav ondašnjeg franjevačkog služenja poslanju Crkve među Hrvatima. Razvoj tih karakteristika osigurao je ne samo rascvat franjevaštva u nas u 15. st., nego i veću vjernost izvornom franjevačkom idealu, a jedno i drugo osiguralo je osobitu vitalnost po kojoj su jedino franjevci Bosanske vikarije bili sposobni preživjeti i tursku invaziju.

Služenje u vremenu i duhu potridentske obnove

Narodni, politički i vjerski život Hrvata u 16. i 17. st. teško je trpio zbog činjenice što su od »nekoć slavnog hrvatskog kraljevstva« ostali samo »ostaci ostataka«, jer su hrvatske zemlje bile poprište političkog interesa stranih sila. Dalmaciju su već početkom 15. st. prisvojili Mlečani pa je Venecija život i djelovanje Crkve na području svoje vlasti, osobito djelovanje višeg klera, stavila u službu svojih političkih ciljeva. Turska je svoju vlast u 15. st. proširila na Bosnu i Hercegovinu, a u 16. st. je pregazila Slavoniju i pokorila Ugarsku. Tako se je raspao stoljetni politički vez Hrvatske i Ugarske, a Hrvatska je 1527. ušla u političku zajednicu s Austrijom. Austrija je na hrvatskom teritoriju organizirala obrambeni pojas protiv Turaka pa su na tom području Vojne krajine vladali austrijski oficiri. Budući da je to bilo vrijeme razvijenog feudalizma, nastale su velike razlike u društvenom i gospodarskom položaju između velikaša i seljaka. Položaj kmetova bio je toliko težak da je 1573. izbila Seljačka buna, jer — prema riječima nadbiskupa Antuna Vrančića — »kod nas gospoda postupaju bolje s marvom negoli s podanicima. Kad ih od turskog bijesa ne mogu zaštititi, oni ih istim načinom iscjeđuju i u ropstvo bacaju kao i sami Turci.«

Tek je krajem 17. st. Bečki rat (1683—1699) poveo uspješnu ofenzivu protiv Turaka. Taj ratni uspjeh ne znači samo političko oslobođenje Slavonije, Srijema, Bačke, najvećeg dijela Dalmacije i Ugarske, nego i prekid opadanja kršćanskog života kao i početak kulturnog, prosvjetnog i vjerskog preporoda. Tada se i Crkva među Hrvatima ozbiljno uključuje u crkvenu obnovu po duhu Tridentskog općeg crkvenog sabora (1545—1563) i prihvaća tom saboru primjerenu crkvenost: poimanje kršćanske svetosti i savršenosti, domišljenost u teologiji i filozofiji, prosuđivanje moralnog djelovanja i sustav crkvenih institucija. Premda je u tom vremenu tridentske crkvene obnove u svim hrvatskim krajevima prisutan duh te obnove, ipak je drukčija njegova realizacija u krajevima pod turskom vlašću nego u krajevima pod kršćanskim vladarima. Franjevci su prisutni i na prvom i drugom području, ali je njihovo djelovanje i uloga daleko značajnija na području pod turskom vlašću.

1. Mučeničko razdoblje franjevačkog služenja

Osvajalački nalet turske države lako je 1463. slomio otpor bosanskog kraljevstva, a daljnjih šest do sedam desetljeća bilo je dovoljno da pod tursku vlast dođe najveći dio teritorija koji su nastavali Hrvati. Organiziranoj turskoj državi, vojničkoj i osvajalačkoj, nije se mogla uspješno suprotstaviti hrvatsko-ugarska državna zajednica, jer su je rastočili feudalni antagonizmi i iz njih proizašle društvene napetosti. U hrvatskim krajevima, koji su dospjeli pod tursku vlast, pravni je položaj katolika bio izgrađen po ugledu na Muhamedov postupak prema onima koji su priznavali njegovu političku vlast i posjedovali »svete knjige«, a nisu prihvatili islam. Takvi su uživali položaj »zimija«, tj. štíćenika, a držanje turskih vlasti prema njima bio je načelno stav izvjesne vjerske tolerancije. Osvajač Bosne sultan Mehmed II. udijelio je bosanskim franjevcima *hатишериф*, tzv. *Ahdnamu*, kojim je zajamčio franjevcima osobnu nepovredivost i slobodu vjerskog djelovanja, a kršćanskom stanovništvu nesmetano posjedovanje imovine i slobodu boravka na području njegove vlasti. Usprkos tim pravnim jamstvima bio je položaj kršćana i franjevac veoma težak. Osobito bi nastupalo pogoršanje u vrijeme ratova, jer su kršćani redovito surađivali s kršćanskim vojskama. Ratovi su izazivali odmazde Turaka, znatne migracije i emigracije stanovništva, rušenje crkava i samostana pa čak i krvava progonstva kršćana i franjevac. Već je 1473. papa Siksto IV. (1471—1484) spomenuo u svom pismu izvještaj bosanskih franjevac prema kojem su Turci »spalili i razorili gotovo sve franjevačke samostane« u Bosni. Da spriječe vlastito uništenje i ostanu uz narod, bosanski su franjevci prekinuli svaku vezu sa članovima Vikarije na kršćanskom području. Bio je to čin lojalnosti prema turskoj državi kad su 1514. od samostana pod turskom vlašću formirali vikariju Bosnu Srebrnu koja je 1517. proglašena za provinciju s istim nazivom.

Sve dok je trajala turska vlast u Bosni, ostali su franjevci gotovo jedini katolički svećenici na području te vlasti, kako u Bosni tako izvan nje. Dijelili su sudbinu naroda: bijedu, progonstva, seljenja, ratne tegobe. Izvještaj franjevačkog generala Franje Gonzage 1587. ističe da »je gotovo nemoguće navesti sve nevolje i nepravde koje su pretrpjela braća Bosanske provincije. Dovoljno je reći da stalno žive u progonstvu, a vrlo često i podliježu tim progonstvima.« Tako su 1524. Turci razorili pet od petnaest samostana Bosne Srebrne i u Sarajevu pogubili 12 redovnika. Ipak franjevci ne sustaju u svom radu, nego čak proširuju svoje djelovanje na dijelove Dalmacije, Slavonije, južne Ugarske i Bugarsku pa i u tim krajevima nastoje ispuniti ono što traže dušobrižničke obveze prema katoličkom narodu. Na tom nepreglednom području od Jadrana do Karpata imali su 1591. šesnaest samostana i 163 braće, a 1623. jedan samostan više. Osim toga upravljali su u prvoj polovici 17. st. sa 101 župom i vodili pastoralnu brigu za oko 250 do 300 tisuća katolika. Tada je već bilo 412 braće u provinciji. Upravo u to vrijeme pokazali su franjevci pod Turcima osobitu vitalnost jer 1622. osnivaju *Bugarsku kustodiju*, a 1630. postavljaju temelje za *kustodiju u Erdelju*.

Poslije Bečkog rata franjevci u Bosni moraju početi od početka. Za vrijeme tog rata iselilo je iz Bosne 70 do 100 tisuća katoličkog naroda u oslobođene krajeve, u Prekosavlje i Dalmaciju, a u Bosni je ostalo nešto između 17 do 25 tisuća katolika. Franjevci su sami predvodili narod u tim seobama pa je i njih 1692. u Bosni bilo samo dvadeset i šest. Na turskom teritoriju upravljali su 1708. samo 20 župa, dok su ostali članovi provincije Bosne Srebrne na kršćanskom teritoriju vodili 47 župa u Prekosavlju i 42 u Dalmaciji. Prema franjevcima u Bosni opet se je obnovilo nepovjerenje turskih vlasti koje su nerado gledale da oni žive u jednoj provinciji pod tri različite političke uprave. Zato su se od Bosne Srebrne 1735. odijelili franjevci u Dalmaciji, a 1757. franjevci u Prekosavlju. Franjevci u geografskoj Bosni sačuvali su naslov provincije Bosne Srebrne, a imali su kao i 1514. samo samostane pod turskom vlašću.

Ipak je i tijekom 18. st. rastao u Bosni broj katolika i broj franjevac. Oko 40.000 katolika bilo je 1744. na tom području, a 1762. bilo je 58.804 katolika u 32 župe, dok je 1777. broj vjernika porastao na 72.492. Početkom 19. st. bilo je 38 župa, 79 franjevac i 98.081 vjernika. Za vrijeme kuge 1818. pomrlo je mnogo stanovništva, a jedan dio katolika je zbog gladi prihvatio islam. Ipak se je dalje povećavao njihov broj tako da u trenutku okupacije Bosne i Hercegovine 1878. sa strane Austro-Ugarske ondje živi u 96 župa 210 tisuća katolika. Okupacija je označila prestanak stoljetnog političkog, društvenog i vjerskog zapostavljanja, a time i završetak dugog razdoblja u kojem su franjevci bili gotovo jedini svjedoci poslanja Crkve u tom dijelu hrvatskog naroda. Franjevci su bili ponikli iz tog naroda, s njime su se poistovjetili, s njime dijelili dobro i zlo, predvodili ga u miru i ratu, brinuli se za njegovu vjersku, političku, kulturnu, prosvjetnu i gospodarsku sudbinu. Bilo je to herojsko i mučeničko doba kad su franjevci

prvenstveno djelovali svjedočanstvom života, samom svojom prisutnošću. Zato se u tim krajevima franjevce može zamijeniti u različitim pastoralnim, pa i svim, službama, ali je gotovo nemoguće istisnuti iz svijesti vjernika njihovu vjekovnu povezanost izgrađenu suživotom u stoljećima nevolja i tjeskoba.

2. Franjevačka obnova u obnovi Crkve

U ostalim, neturskim, krajevima Hrvatske bilo je stanje franjevacu početkom 16. st. posve jadno. Ti tzv. slobodni krajevi više su iscrpljivani ratovima od krajeva koje su bili osvojili Turci. Svaka je ruka bila neophodna da drži mač ili pušku. Crkva je osim toga bila zatečena pojavom protestantizma. Premda se on nije osobito širio u hrvatskim krajevima, uvjetovao je niz svećeničkih apostozija, a čini se da je djelovao i na ispražnjenje samostana. Svi ti događaji uvjetovali su opadanje vjerskog života, a time i opadanje broja franjevacu.

Obnoviteljsko gibanje u duhu Tridentskog sabora počinje u nas već u 16. st., a svoj pun zamah dobiva tek u 18. st. Tada su zbog uspješno završenog Bečkog rata nastale u slobodnim hrvatskim krajevima značajne društvene i političke promjene koje su pogodovale općem narodnom razvitku. Osobito su koristile već započetom duhovnom gibanju, tzv. katoličkoj obnovi, koja uključuje višestruku obnovu: kulturnu, prosvjetnu, književnu i napose vjersku. Već i letimični osvrt na hrvatsku kulturnu prošlost pokazuje kako su protagonisti općeg duhovnog preporoda bili crkveni ljudi, i to prvenstveno franjevci i isusovci. Ipak, da su se franjevci mogli uključiti u tu obnovu Crkve u nas, morali su najprije ojačati vlastite prorijeđene redove. Tako je istovremeno s pružanjem doprinosa tridentskoj obnovi tekla i obnova samih franjevacu.

U tzv. Banskoj Hrvatskoj bile su u 16. st. dvije franjevačke provincije: Bosna-Hrvatska i Ugarska provincija sv. Marije. Bosna-Hrvatska je 1514. u času odijeljenja od Bosanske vikarije imala 27 samostana, ali je uskoro pred turskim napredovanjem napustila većinu samostana. Koncem 16. st. svedena je na šest kuća i 30 članova. U hrvatskom dijelu Ugarske provincije stanje je bilo još teže. Prije turskog nadiranja provincija je brojila 50 samostana, a početkom 17. st. ima samo sedam; od tog broja dva su samostana u hrvatskom dijelu provincije. No, jedno vrijeme nije bilo nikoga ni u ta dva samostana, Zagrebu (1590—1607) i Varaždinu (1568—1617). Provincije u južnoj Hrvatskoj, sv. Jeronima na području mletačke vlasti i sv. Franje na teritoriju Dubrovačke republike, bile su male po broju samostana i članova, a živjele su u stagnaciji i vodile život bez osobitih događaja.

Na području »ostataka« provincije Bosne-Hrvatske započela je unutarnja franjevačka obnova pod utjecajem snažnih ličnosti onog vremena, napose Franje Glavinića (1583—1652), Mihovila Kumara († 1653), Pavla

Jančića († 1667) i Rafaela Levakovića († 1648). Možda su na obnovu franjevača u zapadnoj Hrvatskoj djelovali blizina Italije ili vanjske prilike, jer je 1618. završio tzv. Uskočki rat. Svakako je činjenica da je za Glavinićeva života broj članova ove provincije porastao od 30 na 150 redovnika. Tada je središte provincije bio samostan na Trsatu, gdje su djelovale franjevačka srednja i visoka škola za odgoj i školovanje vlastitog podmlatka. U to vrijeme provincija je otvorila samostane u Jastrebarskom, Klanjcu, Brdovcu, Samoboru, Kotarima i Karlovcu.

Zagreb je bio drugo središte franjevačke obnove, i to za hrvatski dio negdašnje Ugarske provincije. Pokretač obnove je Franjo Drašković († 1637). Ponovno je uveo franjevce u Zagreb, Koprivnicu, Varaždin, Remetinec, Križevce, Ivanić i Krapinu. U Zagrebu je 1613. osnovao višu bogoslovnu školu, a nešto kasnije i školu filozofije. Njegov rad je nastavio Timotej Međurečki (1610—1678), osnivač i prvi provincijal *provincije sv. Ladislava* sa sjedištem u Zagrebu, gdje je od 1670. djelovala prva visoka bogoslovna škola s fakultetskom nastavnom osnovom u sjevernoj Hrvatskoj.

U 17. st. je i provincija Bosna Srebrna umnožila broj svojih samostana u dalmatinskom dijelu svog područja: u Živogošću, Sućurju na Hvaru, Sumartinu na Braču, Šibeniku, Sinju i Kninu. U Slavoniji i među hrvatskim stanovništvom u Podunavlju osnovala je Bosna Srebrna brojne samostane krajem 17. i početkom 18. st. Osobito su se isticali samostani u Budimu i u Osijeku kao mjesta gdje su djelovale franjevačke visoke filozofske i bogoslovne škole i okupljale velik broj uglednih crkvenih, školskih i kulturnih radnika. I u tim krajevima su franjevci upravljali većinu župa, dok ih u Slavoniji 1754. nije zamijenio svjetovni kler.

U duhu tridentske obnove pišu franjevci i djela katoličke nabožne književnosti i tako pronalaze nov oblik služenja poslanju Crkve, i to oblik koji je karakterističan za vrijeme potridentske obnove. Ta djela zapravo služe dvostrukoj namjeni: ili širenju vjerske informacije i kršćanske pobožnosti ili formiranju klera i redovnika u pastoralnoj službi i asketsko-moralnom životu. Prvoj svrsi sigurno služe npr. dva Divkovićeve »Nauka krstjanska za narod slovinski« (1611), Šitovićeve »Nauk karstjanski«, Filipovićeve »Jezgra nauka krstjanskoga«, Lipovčićevo »Dušu čuvajuću pohođenje«, Bačićeva »Istina katoličanska«, Pavićev »Obširni nauk krstjanski«, Badrićev »Pravi način slušati misu« (1714), Lastrićev »Koristan nauk diloovati molitvu« (1724), itd. Kleru i redovnicima namijenili su svoje liturgijske knjige Ivan Bandulavić, Nikola Kesić i Emerik Pavić, a njima su upravili različita »ogledala misnička« i »octavae serapicae« kao i propovjedničke priručnike Ivan Ančić, Mijo Radnić, Toma Babić, Josip Janković, Filip Lastrić, Fortunat Švigel, Antun Papušlić, Marko Dobretić, Bernardin Leaković, Josip Stojanović i dr. Sve su to bila značajna pomagala za utvrđivanja potridentske obnove kod svećenika, redovnika i vjernika u Crkvi među Hrvatima.

Nagli porast broja franjevacu, njihovih kuća i njihova uočljiva predanost različitim djelatnostima u služanju Crkve dogodili su se u tom pozitivnom ozračju potridentske obnove. Ipak, franjevački udio u tom duhovnom gibanju potridentske obnove više je znak njihove odgovornosti prema zadacima konkretnog apostolskog služanja poslanju Crkve, negoli što bi bilo određeno idejnim opredjeljenjem za ciljeve katoličke obnove. Budući da su djelovali u skladu s Franjinom životnom devizom: »Ako drugima koristiš, najbolje ćeš koristiti samome sebi«, prihvatili su i ciljeve potridentske obnove kao nužnost na koju ih je navodilo njihovo apostolsko služanje. *Takvim uključivanjem u ostvarivanje zadataka potridentske obnove iz apostolskih razloga uvjetovali su i obnovu vlastitih redova.*

Služenje u osvitu našeg vremena

Prijelomni događaj u Evropi krajem 18. st. bila je Francuska revolucija 1789. sa svim svojim političkim, društvenim i kulturnim preobrazbama koje su postale baština cijele Evrope. Francuska revolucija je revolucionarni izraz novog nazora na svijet, prosvjetiteljstva. U našim krajevima prosvjetiteljstvo dolazi u liku jozefinizma, tog državnog oblika iluminizma obilježenog centralizmom, apsolutizmom i germanizacijom, kao i u liku građanskog iluminizma venecijanskog tipa, a prisutan je i radikalni oblik iluminizma u vrijeme kratkotrajne francuske uprave u dijelovima hrvatskog teritorija.

Jozefinističko prosvjetiteljstvo je osobito djelovalo na život Crkve, pa čak i na poimanje samog kršćanstva. Ono mijenja ulogu klera i od njega želi učiniti državne službenike, zadužene za moralnu ispravnost puka i narodnu prosvjetu, a ne za odgoj vjere. Pastoralno djelovanje dobiva zadatak uspostaviti općeljudski moral i osigurati određeno vjersko znanje, ali liturgija, sakramenti, kršćansko zajedništvo i napose kršćansko vrednovanje života gube vrijednost u svijesti kršćana. Tako se je ukorijenilo svojevršno deističko shvaćanje, protivno shvaćanju o Bogu čovjekovom Savezniku. Život Crkve među Hrvatima bio je obilježen nekim sivilom, bezizražajnošću, površnošću, što se konačno moralo tragično odraziti u procesu općeg rasta u doba kad su se filozofija i znanost na Zapadu emancipirali od kršćanstva. Crkva je tada stupila u obrambeni položaj bezuspješno nastojeći razotkriti neispravnost znanstvenih dostignuća i filozofskih postavki koje su konačno bitno utjecale na izgradnju suvremenog svijeta.

1. *Franjevačko snalaženje u vremenu idejnih i političkih promjena krajem 18. i početkom 19. stoljeća*

Bonapartizam je kao izdanak Francuske revolucije 1797. srušio Mletačku, a 1806. Dubrovačku republiku. Gospodstvo Venecije nad južnom Hrvatskom nastavila je Austrija oglušivši se na molbe tek nastalog pokre-

ta da se Dalmacija sjedini s Hrvatskom. Nakon kratkotrajne austrijske uprave Dalmacijom su zavladaali Francuzi (1805—1813) i proveli niz političko-socijalnih reformi: reorganizaciju uprave, ukinuće kmetstva i dr. Premda je 1809. francuski teritorij obuhvatio svu Hrvatsku s desne strane Save do Jasenovca, nisu nove upravne uredbe uspjele preobraziti te krajeve jer je 1813. pala francuska vlast.

Prethodne jozefinističke uredbe i ovi događaji izazvali su u Banskoj Hrvatskoj zaokret hrvatskog plemstva kao vodećeg političkog i društvenog čimbenika prema Mađžarima. Plemstvo je taj korak izabralo kao put osiguranja svog povlašćenog položaja i kao izraz otpora prema centralističkom pritisku germanskog apsolutizma. Hrvatska se je do te mjere priklonila Mađžarskoj da je u političkom životu uskoro smatrana sastavnim dijelom Ugarske. Tako je umjesto germanskog centralizma uspio mađžarski centralizam.

Bosna i Hercegovina su nakon neuspjelog rata Austrije i Rusije protiv Turske (1787—1791) i nadalje ostale pod turskom vlasti. Poslije tog rata Bosnu je potresao Srpski ustanak (1804—1813) jer su u njem sudjelovali pravoslavni stanovnici na strani ustanika, a muslimansko stanovništvo u turskom osvajanju Šabca i Beograda. Kako je katolički dio stanovništva u Bosni i Hercegovini težio za ujedinjenjem s Hrvatskom, ovi su događaji proizveli ne samo političke i ekonomske promjene nego i porast nepovjerenja među pripadnicima triju konfesija u tim krajevima.

U tim društvenim i političkim promjenama krajem 18. i početkom 19. st. franjevci su odigrali značajnu ulogu, i to kao nosioci programa političkog i crkvenog jedinstva među Hrvatima. Takva njihova zauzetost je posljedica ne samo stvarne uloge franjevacu u društvenom i crkvenom životu, nego je također posljedica orijentacije koju je franjevcima nametnulo jozefinističko shvaćanje vlastite njihove uloge.

Venecija je vodila u Dalmaciji, a Austrija u Banskoj Hrvatskoj, liberalno-prosvjetiteljsku politiku u crkvenim poslovima. Provincije sv. Jeronima i sv. Franje u Dalmaciji izgubile su sedam samostana, a u Banskoj Hrvatskoj je ukinuto petnaest franjevačkih samostana. Dokinute su također vlastite redovničke škole, osjetno se smanjio broj članova, a provincije su praktično bile podvrgnute upravnoj vlasti biskupa. U zapadnoj Hrvatskoj je nastala kao tvorevina jozefinizma *Hrvatsko-primorska provincija* (1783—1810) u kojoj je primjena jozefinističkih uredbi gotovo izazvala nestanak franjevacu u tom dijelu Hrvatske. Franjevci su se na početku opirali svim tim reformama, ali je kasnije otpor izostao, jer su mlađi franjevci bili odgojeni u jozefinističkim centralnim sjemeništimu gdje su izgubili osjećaj za franjevački identitet i za franjevačke vrednote. Ostala im je osjetljivost za opće nacionalno-društvene ideale, a također smisao za crkvenu efikasnost, ali je njihov osobni i zajednički život prožela onovremena sekularizacija.

Tako su franjevci dalmatinske provincije presv. Otkupitelja gledali u politici Napoleonove Francuske opasnost za život Crkve kao i za razvoj naroda. Na svom kapitolu pod predsjedništvom provincijala Paškala Sekule (1794—1797) traže priključenje Dalmacije Hrvatskoj, a Andrija Dorotić (1761—1837) izdaje 1797. proglas »Narode slavni« u kojem napada mletačku profrancusku vladu koja je »na prijestolje mjesto dužda i vićnika postavila jakovljevce i čifute«. Kako su franjevci posjedovali izoštren osjećaj samosvojnosti, kako nacionalne, tako crkvene, a i neosporan ugled kod naroda, zadobila je Dorotićevim zalaganjem misao o ujedinjenju Dalmacije s Hrvatskom najšire razmjere. Kad su pak Francuzi zaposjeli Dalmaciju, razošilje Dorotić poziv: »Na oružje, na oružje, moja braćo! Vrime je oteti i odbignuti ispod teškog jarma koji... i na vas postaviti misli lažljivi Napoleon, progonitelj Boga, svete crkve i iste čovičje naravi...« Zato su franjevci mnogo propatili pod Francuzima: bombardiran je samostan u Zaostrogu, sekulariziran samostan u Živogošću, uhićeni su članovi provincijskog kapitula, u dva navrata je bio zatočen provincijal Glumčević, dok se Dorotić spasio bijegom, a njegovi pomagači su osuđivani. Sve to ipak nije pomoglo da Dalmaciju Austrija ujedini s Hrvatskom.

Franjevci u Bosni i Hercegovini uz redoviti dušobrižnički rad vode i višestruku borbu: za očuvanje slobode pastoralnog djelovanja plaćaju ogromne svote novca, mnogo ulažu za školovanje podmlatka, opiru se presizanju pravoslavnih hijerarha. Zbog toga što ih Austrija pomaže materijalno, politički naginju prema njoj. Kao što je Dorotić u Dalmaciji, tako je u Bosni apostolski vikar i biskup Grgo Ilijić (1798—1813) predstavnik onih koji traže »da Bosansko kraljevstvo i vojvodstvo sv. Save u cijelosti preuzme car pod svoju vlast kao hrvatsko-ugarski kralj, kome su nekoć pripadale ove zemlje«. Ilijić je 1797. uputio u Beč ovu predstavku u ime sto tisuća bosanskih katolika i svoga klera, tj. svih franjevac. Bilo je to u vrijeme ulaska austrijske vojske u Dalmaciju. Premda od tog prijedloga nije bilo ništa, on je značajan pokušaj franjevac da u tim prijelomnim vremenima daju svoj prilog političkim, društvenim i vjerskim zbivanjima.

Spomenuti događaji u hrvatskim zemljama krajem 18. i početkom 19. st. važni su za kasniji politički i crkveni život Hrvata. Tim je događajima ponovno utvrđen politički i crkveni partikularizam, jer se crkveni život nastavio razvijati u tri zasebne regije: 1828. dolazi do crkvene reorganizacije u južnoj Hrvatskoj, 1852. u sjevernoj Hrvatskoj, a 1881. u Bosni i Hercegovini. Premda su se tada franjevci očito zauzimali za političko jedinstvo Hrvata kao i za crkveno jedinstvo svih hrvatskih katolika, ipak nisu osjećali svu težinu prosvjetiteljskog zaokreta koji je život Crkve stavio u najužu ovisnost o političkim ciljevima. Prihvatili su gotovo nekritički جوزefinističke zasade, što se ubrzo pokazalo kao smetnja u njihovu životu i djelovanju.

2. Otimanje lažnom nasljeđu i traganje za suvremenim oblicima služenja

U 19. st. teško je u radu i životu jednog dijela hrvatskih franjevacu prepoznati osobitost franjevačke karizme. Svi su franjevci u hrvatskim zemljama prihvatili jozefinistički stil crkvenog života kao i oblike za jozefinizam karakterističnog crkvenog djelovanja. Većina radi u javnim pučkim i srednjim školama, obavlja vjeroučiteljsku službu, dok samo manji broj obavlja pastoralne poslove u širem smislu. U to vrijeme franjevci se više razlikuju od svjetovnog svećenstva po oblicima djelovanja nego po načinu života. Uvukle su se, naime, zloporabe u franjevački život, osobito povrede siromaštva i samo formalni zajednički život. I političke prilike stalno su kočile njihov razvoj: u južnoj Hrvatskoj je dominantan talijanski kulturni utjecaj, a u Slavoniji i sjevernoj Hrvatskoj mađarski, jer se provincije sv. Ladislava i sv. Ivana Kapistranskog protežu i na mađarskom nacionalnom području.

Franjevci u Bosni, Hercegovini i unutrašnjem dijelu Dalmacije i nadalje obavljaju direktne pastoralne obveze prema vjerničkom puku u župskoj pastvi. Takav direktni pastoralni rad i povezanost s narodom smanjuje izrazitost jozefinističkih tendencija kod samih franjevacu, ali ipak ne priječi da pastoralni rad očituje opće nedostatke karakteristične za jozefinističko vrijeme u povijesti naše Crkve. U tim krajevima franjevci su sve do okupacije Bosne i Hercegovine ne samo dušobrižnici nego i jedina inteligencija pa su njihove obveze brojnije i odgovornije: oni vode brigu o prosvjetnom i općem kulturnom uzdizanju naroda, podižu prve škole, prenose iz sjeverne Hrvatske ideje i stavove Ilirskog pokreta, bude i usmjeruju razvoj političke svijesti u narodu. Okupacija je u mnogočem promijenila rad i život bosansko-hercegovačkih franjevacu, prvenstveno time što ih crkvena reorganizacija u pastoralnoj službi pravno stavlja u drugorazredni položaj. Tako su franjevci izgubili vjekovni položaj »milet-baše«, tj. predstavnika katoličkog stanovništva pred društvenim i političkim čimbenicima u manje ili više svim poslovima i potrebama katoličkog stanovništva.

U posljednjoj četvrtini 19. st. je opći franjevački pokret obnove i ujedinjenja različitih franjevačkih grupacija imao odjek i među hrvatskim franjevcima. U Slavoniji, sjevernoj i zapadnoj Hrvatskoj franjevci su se okupili na nacionalnoj osnovi u jedinstvenu *pokrajinu sv. Ćirila i Metoda*, a u južnoj Hrvatskoj ujedinjene su provincije sv. Jeronima i sv. Franje u jednu *provinciju sv. Jeronima*. Prihvaćanje pak generalnih konstitucija pape Leona XIII. (1878—1903) obnovljen je zajednički život i franjevačko siromaštvo kod svih franjevacu u nas. Premda je ta obnova uskoro dobila nepastoralno-monastičke tendencije, ipak su franjevci s bogatom pastoralnom tradicijom u nas zadržali lik aktivnih franjevacu, osjetljivih za potrebe služenja poslanju Crkve, dok su ostali franjevci gajili redovničko opsluživanje i prihvatili monastički odnos prema apostolskim poslovima.

Kad su se poslije Prvog svjetskog rata svi hrvatski franjevci našli u jednoj državi, javljaju se među njima težnje za većim zbližavanjem i zajedničkim djelovanjem: osnovano je društvo franjevačkih profesora, u planu je bila zajednička filozofska i bogoslovna visoka škola, na nacionalnoj razini vodi se apostolat Trećega reda, briga za ekonomske emigrante u Americi također ima zajednički značaj, održan je u Zagrebu franjevački znanstveni kongres, itd. S franjevcima ovih pet provincija surađuju i franjevci ostalih franjevačkih grana: konventualci, kapucini i samostanski trećoreci, a u 20. st. među Hrvatima pronalaze svoje životno i radno mjesto redovnice franjevačkog nadahnuća djelujući osobito u školama i različitim karitativnim ustanovama.

Promijenjene političke prilike i veća međusobna povezanost pogoduju da se franjevci uključuju u opća gibanja Crkve među Hrvatima pa, premda ne napuštaju vjekovne svoje obveze u služenju poslanju Crkve u nas, nastoje u svom djelovanju odgovoriti i potrebama služenja Crkve na općem nacionalnom planu. Poput ostalih crkvenih radnika zauzimaju apologetski stav prema liberalnim misliocima i propagatorima braneći kršćanske vrednote i stavove koji su u to vrijeme bili u Crkvi općeniti. Nizom znanstvenih publikacija ističe se biblioteka »Savremena pitanja« u Mostaru, crkvene i društvene događaje prate časopisi »Nova revija« u Makarskoj i »Franjevački vijesnik« u Sarajevu. Propovjedničku literaturu njeguje najprije »Dušobrižnik« a kasnije »Riječ Božja«. Pučku vjersku literaturu pruža više franjevačkih izdavača: »Glasnik sv. Franje«, »Glasnik sv. Ante«, »Kršćanska obitelj«, »Euharistijski glasnik«, »Gospa Sinjska«, a vjerske časopise za djecu »Anđeo Čuvar« i »Glas omladine sv. Ante« također izdaju franjevci.

I u posljednjih nekoliko desetljeća franjevci služe poslanju Crkve među Hrvatima po oblicima usvojenim početkom ovog stoljeća. Ipak je u sadržaju i stilu njihova služenja moguće vidjeti i neke razlike u odnosu na razdoblje prije Drugog svjetskog rata, i to prvenstveno u porastu same apostolske svijesti kao i u većoj odgovornosti prema zahtjevima vremena: istaknuto je njihovo učešće u brizi za ekonomske emigrante, zauzetost za liturgijsku obnovu, širenje biblijskog apostolata, apostolata tiska, organiziranost ekipnog pastoralnog rada, a također napredak u redovitim oblicima pastoralnog djelovanja, napose katehizaciji. — Suvremena franjevačka zauzetost u ispunjenju poslanja Crkve izazvala je i očigledan rast u broju članova u svim franjevačkim zajednicama.

* * *

Prošlost je na hrvatske franjevce udarila svoj pečat, i to ovisno o intenzitetu i načinu služenja poslanju Crkve. Kad su tijekom sedam i pol stoljeća svoje prisutnosti među Hrvatima franjevci čekali da im drugi predlože rješenje, npr. Hrvatska i Ugarska provincija u vremenu opservantskog pokreta, ili se opredjeljivali za ono kako je bilo nekoć, npr. postupak franjevaca u sjevernoj i zapadnoj Hrvatskoj u 16. st., ili opet

prihvaćali bezrazložno i pogrešno prilagođavanje, npr. ^{jozefinizam krajem} 18. st., tada su skretali sa staze napredovanja na put ^{vlastitog uništenja.} Naprotiv, kad su u prošlosti pokazivali sposobnost adekvatnog prilagođavanja vremenu i sposobnost aktualnog apostolskog služenja koje im je nametalo određeno vrijeme, tada su čvrsto koračali i putem vlastitog napredovanja i većeg suobražavanja franjevačkom idealu. Stoga je razmatranje o franjevačkom služenju poslanju Crkve među Hrvatima kroz stoljeća otkrivanje povijesne istine da su franjevci u hrvatskoj Crkvi rasli brojem i ugledom u omjeru sposobnosti uočavanja znakova vremena i spremnosti da aktivno služe apostolskom zauzetošću poslanju Crkve. *Upravo kroz aktivno služenje poslanju Crkve uspjeli su franjevci kroz vjekove uvijek ponovno zagarantirati svoju vitalnost i vlastiti franjevački identitet.* — Vjernost toj povijesnoj istini nužno je indikativna i za ovo blagoslovljeno vrijeme drugovatikanske crkvene obnove koja nameće niz apostolskih zadataka služenju Crkve danas kod nas.

»SIDRO« — Župski list župe Sumartin, god. I, br. 1. List uređuje fra Mario Jurišić, župnik. Prilozi su u ovom prvom broju popraćeni fotografijama, a govore o svrsi lista, zašto naziv »Sidro« te o pitanjima iz prošlosti i sadašnjosti Sumartina na Braču. Povremenim izlaženjem lista župnik želi povezati s rodnim mjestom Sumartinjane od kojih velik dio živi u raznim mjestima Evrope, Amerike, Australije... Narudžbe: Župski ured, 58426 Sumartin.